Greguss Márta: Az individuálpszichológiai szemléletű bátorító pedagógia alkalmazása 8–15 éves gyermekek önismereti csoportjában

Előadás

A győri Nevelési Tanácsadó Gyermek- és Ifjúságpszichológiai Központban dolgozom gyógypedagógus-pszichopedagógusaként. Munkámból adódóan kirendelt tanácsadói tevékenységet láttam el a város egyik lakótelepi iskolájában.
Ebben az iskolában a gyerekek többsége egyszerű munkás- vagy nehéz anyagi körülmények között élő családban nevelkedett. Ezek a családok nehezen birkóznak meg az egzisztenciális problémákkal, az alacsony jövedelemből fakadó megélhetési gondokkal, a nincstelenséggel, a munkanélküliséggel, az életvezetés buktatóival, ezen túl a családi és párkapcsolatok ellehetetlenülésével; a magárahagyatottsággal, a társtalansággal, az ön- és a gyermeknevelés gondjaival.
A szülők alacsony konfliktustűrő és problémamegoldó képessége miatt az ezekből a családokból kikerült gyerekek beilleszkedési, magatartási és tanulási zavarokkal küszködtek. Ők jelentették a legtöbb gondot az iskolának.
Sajátos, nehéz helyzetüket a figyelemfelkeltés, a bosszú, a visszahúzódás vagy a magányba menekülés különböző megnyilvánulási formáival reprezentálták. Bosszantották otthon a szülőket, az iskolában a pedagógusokat és társaikat.

A figyelemfelkeltés eszköztárának széles skálájából találékonyan merítettek, fegyelmezetlen viselkedésükkel zavarták a tanítás menetét, belekiabáltak a tanár és társaik beszédébe, elmászkáltak a helyükről, elszórták tanszereiket, különböző ürügyekkel nem mentek be a tanórákra vagy az iskolába. Piszkálták, molesztálták a kisebbeket, a gyengébbeket. Megtagadták a munkát, nem tanultak. Zavaró viselkedésük miatt *büntetéseket* kaptak.
Otthon a szülők veréssel büntettek; kézzel, fakanállal, nadrágszíjjal ütötték őket. De büntettek szobába zárással, a levegőzés, a tévézés, a barátok eltiltásával, mindenféle kommunikáció és étel megvonásával, családi programokon való részvétel megtagadásával.

Az iskolában a pedagógusok büntetése inkább személyfüggő volt. Voltak, akik nem büntettek, mások csak végszükség esetén, ritkábban egy-két pedagógus nagyon szigorúan büntetett. Büntetéseik a magaviseletből rossz érdemjegy, írásbeli figyelmeztetés, tanóráról eltávolítás, közös iskolai programokból kizárás, végső esetben az iskolából eltanácsolás volt.

A pedagógusok legszigorúbb büntetései hatásukban nem képviseltek olyan erőt, mint a gyerekek otthon elszenvedett sérelmei.

Az otthoni és az iskolai büntetésekre a gyerekek többsége bosszúval reagált. Az elszenvedett fájdalmat továbbadták másoknak. Ugyanolyan kegyetlenül verekedtek, mint ahogyan őket elverték. Kínozták gyengébb társaikat, a kisebbeket, az állatokat. Loptak vagy lopásra kényszerítettek. Hazudtak, csaltak, ahol tudtak. Mindenfajta

feladatnak ellenálltak, kötelességeiket nem látták el. A viselkedésük következményeként rájuk ragasztott jelzők tartalmát, mint „börtöntöltelék”, „velejéig romlott”, „vagabundus”, „fekete bárány”, „kibírhatatlan”, „ökör”, „barom”, „idióta”, „hülye”, önmagukra nézve kötelező érvényűnek tartották, és ennek megfelelően játszották szerepeiket is.
A problémát hordozó gyermekek közül a bosszút állók voltak a legtöbben.
Mások passzivitásba menekültek, visszahúzódtak, bebújtak csigaházukba, láthatatlanná akartak válni. Úgy gondolták, nem tudják megállni a helyüket, emiatt jobb, ha csendben maradnak, észrevétlenek lesznek.
A tüneteket mutató gyerekek fokozódó nehézséggel élték meg, hogy otthoni és iskolai gondjaikkal magukra maradtak, és hogy segítség helyett büntetést kaptak. A figyelemfelkeltés, a fölényre törekvés, a bosszú, a visszahúzódás tünetei egyfajta segélykiáltások, „Bajban vagyok, segítsetek!” üzenetek voltak a közvetlen és tágabb környezetük felé. Ezek az üzenetek egyre zajosabban, egyre viharosabban szóltak.

Az iskola tenni akarását mutatta, hogy individuálpszichológiai szemléletű bátorító pedagógiai önismereti csoportok vezetését kezdhettem el az iskolában a 2000–2001-es tanévben. A 10 alkalomra tervezett és 12 gyermeket befogadó, önkéntességen alapuló csoportfoglalkozásokra a gyerekeket a pedagógusok javasolták a szülők jóváhagyásával és a gyerekek előzetes beleegyezésével.

Csoportfoglalkozásaim céljai:

- az önmegismerés elősegítése,
- a helytelen magatartás logikus és természetes következményeinek átgondolása,
- a változás szándékának megfogalmazása,
- egy elérhető cél kitűzése,
- ebben a saját felelősség vállalása,
- a végrehajtás gyakoroltatása,
- az individuálpszichológiai szemléletű, bátorító pedagógia nevelési eszközeinek közvetítése: a jóindulat, az igenlés, a barátság, a bátorítás, a belátás, a megértés alkalmazása és gyakoroltatása.

A csoportfoglalkozásokon végzett gyakorlatok felsorolásának teljessége nélkül a legkedveltebbek közül néhányan mutatok be.

Célzott és projektív beszélgetések, gyakorlatok az önbemutatást, az önmegismerést, a saját helyzetüknek a családban, az iskolában, a világban való megismerését és értelmezését tartalmazták. Például: Mi a neved? Elégedett vagy-e a névválasztással? Hogyan szereted, ha szólítanak? Mi az a három dolog, amit önmagadra nézve jellemzőnek találsz? Mi az, amin keresztül mások felismernek? Milyen gyermeknek tartod magad? Mások mit mondanak rólad? Mi a három legjobb tulajdonságod? Milyen a családod? A szülők közül kire hasonlítasz? Ha valami bajod van, melyik családtagnak mondod el? Kit szeretsz a legjobban a világon? Téged ki szeret a legjobban?

Vagy: Hogyan érzem magam a világban? Milyenek a többiek? Mit szeretnék elérni az életben? Ha kívánhatnék, mi lenne az a három dolog, amit kérnék? Mi lennék, ha növény, ha állat, ha tárgy stb. lehetnék? – és folytathatnám.

Projektív beszélgetéseinket, gyakorlatainkat projektív alkotások követték. Rajzolással és festéssel készültek az Ilyen vagyok én, az Ilyen szeretnék lenni alkotások.

Az önmagukról készített önarcképek szemléletesen mutatták a rájuk ragasztott jelzők képi megfogalmazását. (Önarcképek, 1–5. kép)

A vágy, amilyenné szeretnének válni arról szólt, hogy többnyire félelmet keltők akartak maradni, vagy az akkori értékrendjükbe illő, az aktuálisan vonzó mintát akarták követni. (Ilyen szeretnék lenni, rajzok 6-10. kép)
Az elkészült családrajzok a gyerekek vallomásai a család szereplőiről, a családtagok egymáshoz való viszonyáról, a saját családjukban betöltött helyükről. (Családrajzok, 11–14. kép)

Az elvarázsolt családrajzok a családdal kapcsolatos mélyebb – gyakran szóban nehezen megfogalmazható – érzések kivetítését tartalmazták. (Elvarázsolt családrajzok, 15–18. kép)

A családi címer rajzokban a család által képviselt értékek fogalmazódtak meg. (Családi címerrajzok, 19–23. kép)

Készültek fa rajzok egészséges és beteg fáról. A rajzolás közben elmondták, hogy mit gondolnak az egészséges és a beteg fáról, a beteg fának mire lenne szüksége a gyógyuláshoz. (Farajzok, 24–26. kép)

A Kapcsolatfejlesztő gyakorlatok segítségével tanulták a mintanyújtást, a modellkövető viselkedés előhívását és alkalmazását. Gyakorolták az egymással kapcsolatos érzések, indulatok, vélemények kifejezését. Megjelenítették a konfliktushelyzeteket, kitalálták a konfliktus megoldásának módozatait.
Például szerették a Tanárt játszunk, szülőt játszunk… dramatizáló gyakorlatokban a tanár-diák, a szülő-gyerek konfliktushelyzeteket kipróbálni, eljátszani. A már megélt és újból átélt élmények heves érzelmi reakciókat – sérelmeket – váltottak ki a gyerekekből. Ennek ellenére mindig törekedtek a konfliktusok békés megoldására.

Az önkép, önismeret, a célok, értékek fejlesztésének egyik kedvelt gyakorlata a Varázsboltos gyakorlat volt. A szabályok szerint a Varázsboltban minden megvásárolható, ami a Földön létezik: jóság, szépség, egészség, gazdagság, ház, autó, szép ruha, szóval minden. A vásárolt holmiért fizetségül ott lehetett hagyni valamit, amitől a vásárló szabadulni akart. Például egyik vásárlóm, egy 13 éves súlyosan dadogó fiú nyugalmat vásárolt magának, és ezért dadogásával fizetett.
Az önkép- és önismeret-fejlesztés másik kedvelt gyakorlata a Varázsdoboz-gyakorlat. Aki belenézett a Varázsdobozba, egy szép dolgot láthatott. Miután mindenki

belenézett, elmondhatta, mi az a szép, amit látott. A Varázsdoboz alján lévő tükörben önmagukat látták a gyerekek.
Szerették a készség- és képességfejlesztő nyelvi gyakorlatokat, amelyek segítségével konfliktushelyzeteket képzeltek el és dolgoztak fel. Például a Történetszövés-gyakorlatban egy indító mondathoz mindenki hozzátehette a saját gondolatát – mondatát –, és így alkotójává vált a közösen szerkesztett történetnek. Például egy indító mondat: „Volt egy fiú, aki a rosszasága miatt gyakran volt szomorú és sokat szenvedett."

A foglalkozások ideje alatt a feszültség kioltásához gyakran alkalmaztam nagymozgást igénylő gyakorlatokat: malomkörzést vagy ritmustapsolást és dobolást. Testük ellazításához a légzőgyakorlatok segítettek legtöbbet.

Foglalkozásainkat Móra Ferenc-novellák felolvasásával szoktam zárni. A novellák elesett, esendő szereplőiben gyakran önmagukat képzelték, és a cselekmény végkifejletének segítségével reményt kaptak a kiútkereséshez.

A foglalkozásainkat kísérő barátságos légkör, a jogok, a vélemények, a szándékok, a döntések tiszteletben tartása, az összetartozás érzésének megélése, a bennük szunnyadó pozitív értékek felismerése és az erre alapozó építkezés elkezdése kezelhetőbbé, konfliktus mentesebbé tette a gyerekeket. Egyre több jót mutattak meg magukból, s ezzel kivívták környezetük elismerő rácsodálkozását. Az elismeréssel járó kellemes érzés elnyomta bennük a bosszúvágyat, és már nem engedett annyi rosszasságot felszínre hozni. Ezek a gyerekek elkezdtek megjavulni.

Az utolsó foglalkozásunk alkalmával közösen készített *Életfa* munkájuk szép példája az előbb elmondottaknak. Személyre szólóan is maradandóvá akartam tenni számukra az együtt eltöltött időt, ezért búcsúzóul egy kis tarisznyát varrtam mindegyiküknek. A tarisznyába útravalónak, a régi magyar hagyománynak megfelelően, egy pogácsát és egy kis pénzérmét tettem. A hagyományon túllépve, mindegyik gyereknek egy ehhez hasonló költői idézetet is írtam. Engedjék meg, hogy befejezés képen egy idézetet felolvassak a tizenkettő közül:

„Ha a sikert, kudarcot bátran állod,
Ha nem veszted fejed, mikor zavar van,
Ha várni tudsz és várni sose fáradsz,
Tiéd a föld és minden, ami rajta van.
És – ami több – ember leszel fiam." (R. Kipling)

Képek megnevezése

1. Ilyen vagyok én – 10 éves fiú, rendszeresen lop, durván verekszik, anyja és nevelőapja neveli
2. Ilyen vagyok én – 9 éves fiú, durva, agresszív, apja neveli, aki jehova hívő
3. Ilyen vagyok én - 11 éves fiú, harsány, hangoskodó, teljes családban, vállalkozó szülők nevelik
4. Ilyen vagyok én - 13 éves fiú, tanulási zavarokkal, teljes családban, nehéz körülmények között nevelik
5. Ilyen vagyok én - 13 éves fiú, feltűnési vágyakkal, teljes családban, két kisebb iker testvérével nevelik
6. Ilyen vagyok én - 15 éves fiú, diszlexiás, anyjával és nevelőapjával él, apja apaságát vitatja
7. Ilyen szeretnék lenni - 11 éves fiú, érzelmileg elhanyagolt, anyjával él
8. Ilyen szeretnék lenni - 11 éves fiú, súlyos viselkedési zavarokkal, apjával és nagyapjával él
9. Ilyen szeretnék lenni - 11 éves fiú, agresszív viselkedésjegyekkel, anyjával és anyai nagyszüleivel él
10. Ilyen szeretnék lenni - 9 éves fiú, nagyon durva, agresszív, apja neveli
11. Az én családom - 11 éves fiú, apja, nagyapja és nagynénjei nevelik
12. Az én családom- 13 éves fiú, figyelemfelhívó viselkedészavarokkal
13. Az én családom - 15 éves fiú, anyjával és nevelőapjával (Péter) él, apjával megromlott a kapcsolata
14. Az én családom - 12 éves fiú, jó értelmi képességgel, és súlyos viselkedési zavarokkal, teljes családban él
15. Elvarázsolt családrajz - 10 éves fiú, lop, kegyetlenül verekszik, anyja és nevelőapja neveli
16. Elvarázsolt családrajz - 15 éves fiú, diszlexiás, anyjával és nevelőapjával (Péter) él
17. Elvarázsolt családrajz - 13 éves fiú, feltűnési vágyakkal, szüleivel és ikertestvéreivel él
18. Elvarázsolt családrajz - 12 éves fiú, jó értelmi képességgel, súlyos viselkedési zavarral, teljes családban él
19. Családi címer - 14 éves fiú, jó értelmi adottságokkal, komoly viselkedési zavarokkal
20. Családi címer - 14 éves fiú, átlagos iskolai teljesítménnyel, teljes családban, alkoholista apával él
21. Családi címer - 14 éves fiú, vezéregyéniség, teljes családban él
22. Családi címer - 11 éves fiú, enurezissel és figyelmi zavarokkal, teljes családban él, ahol egész nap mindenki TV -t néz
23. Családi címer - 9 éves fiú, diszlexiás, rendezett családban él
24. Fa rajz - 9 éves fiú, diszlexiás
25. Fa rajz - 15 éves fiú, diszlexiás
26. Fa rajz - 12 éves fiú, viselkedési zavarokkal

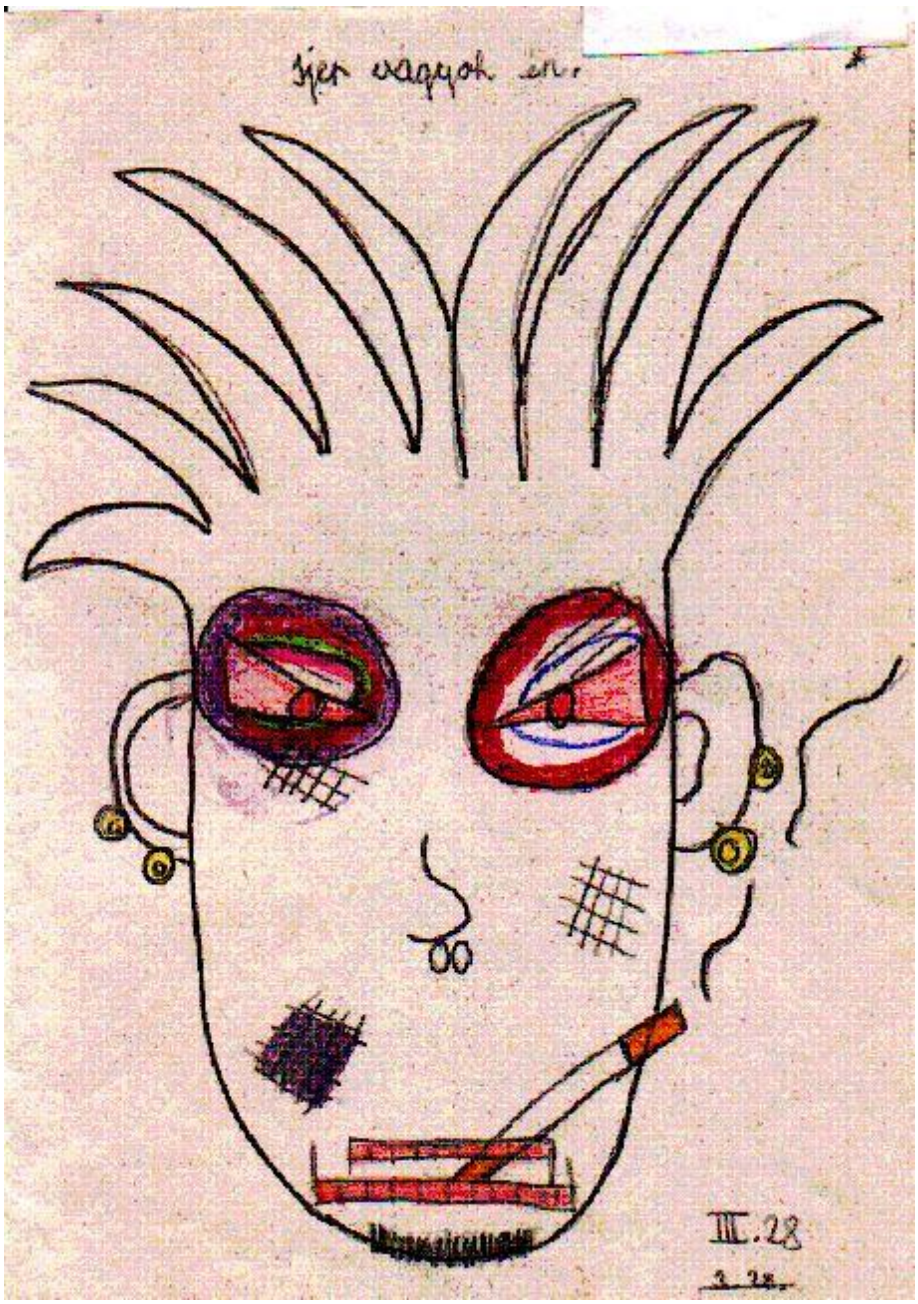

Kép 01

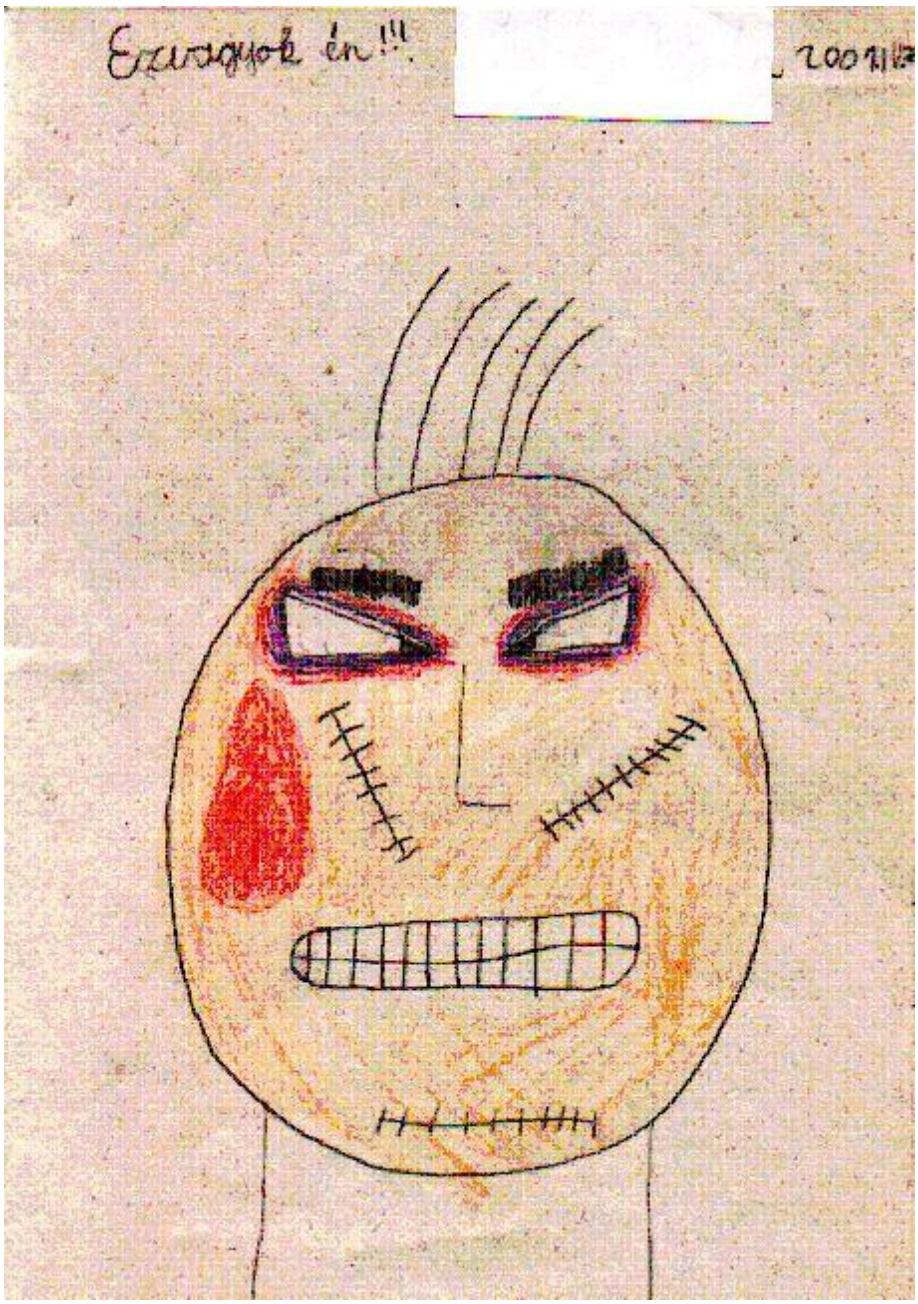

Kép 02

Kép 03

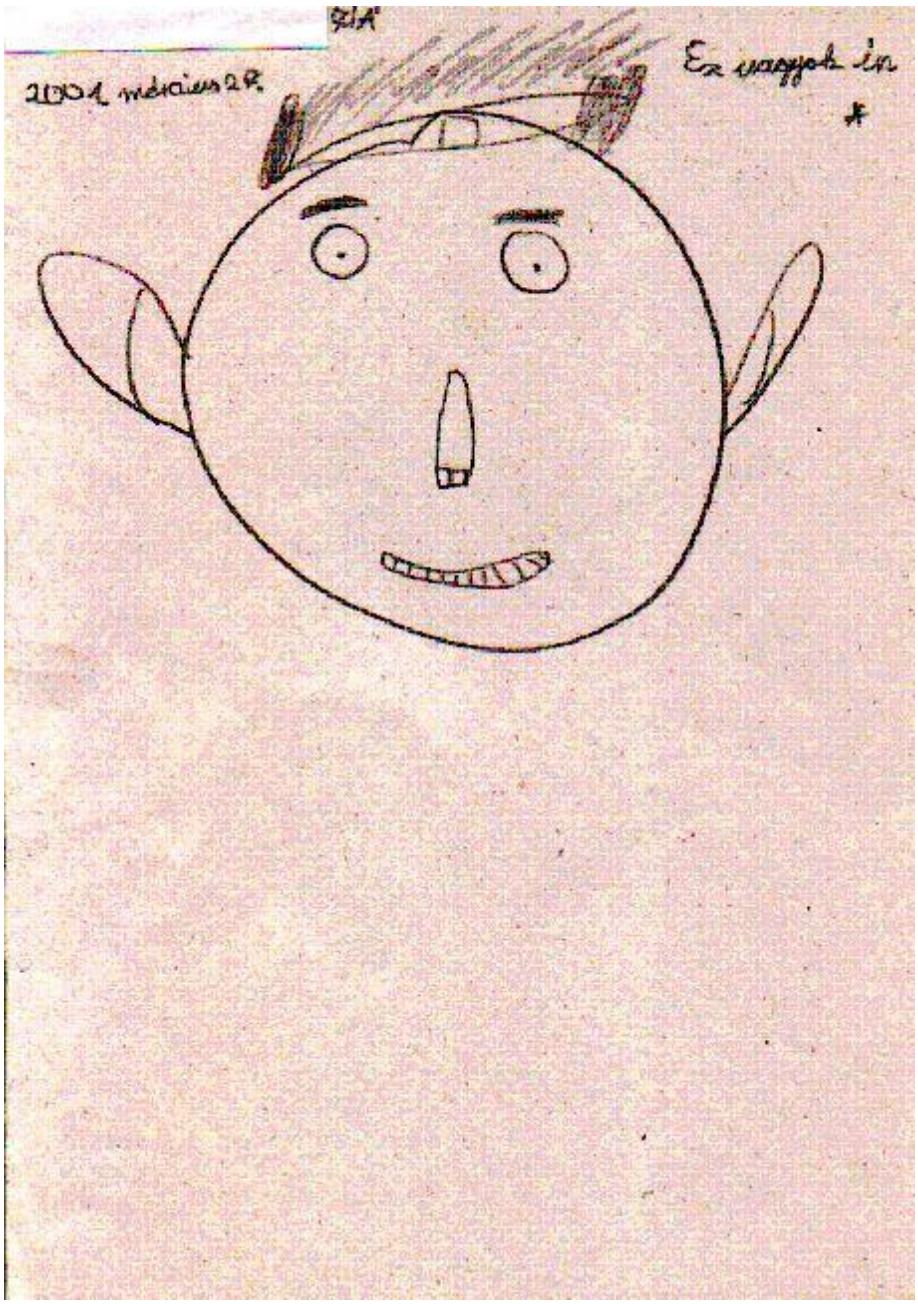

Kép 04

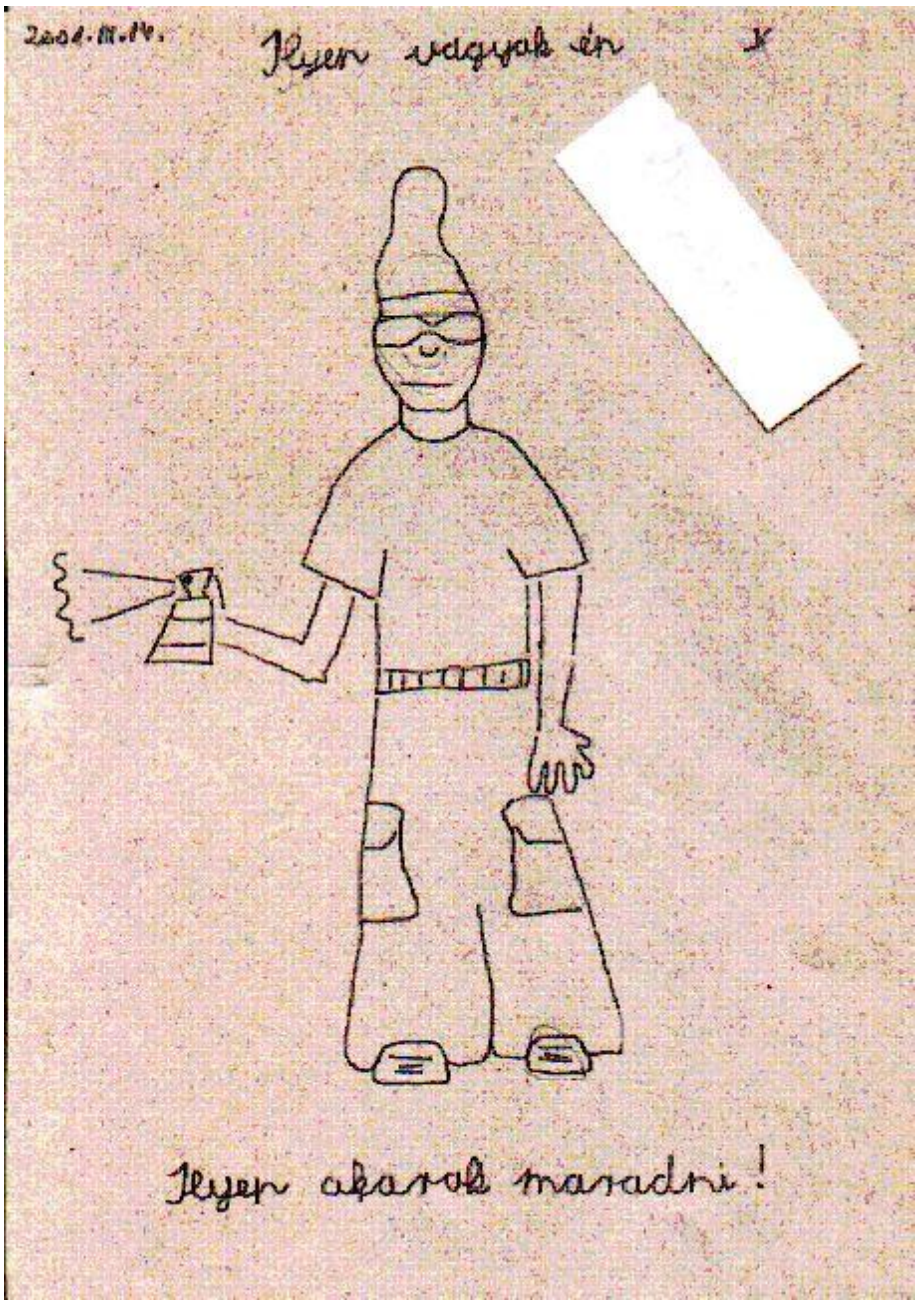

Kép 05

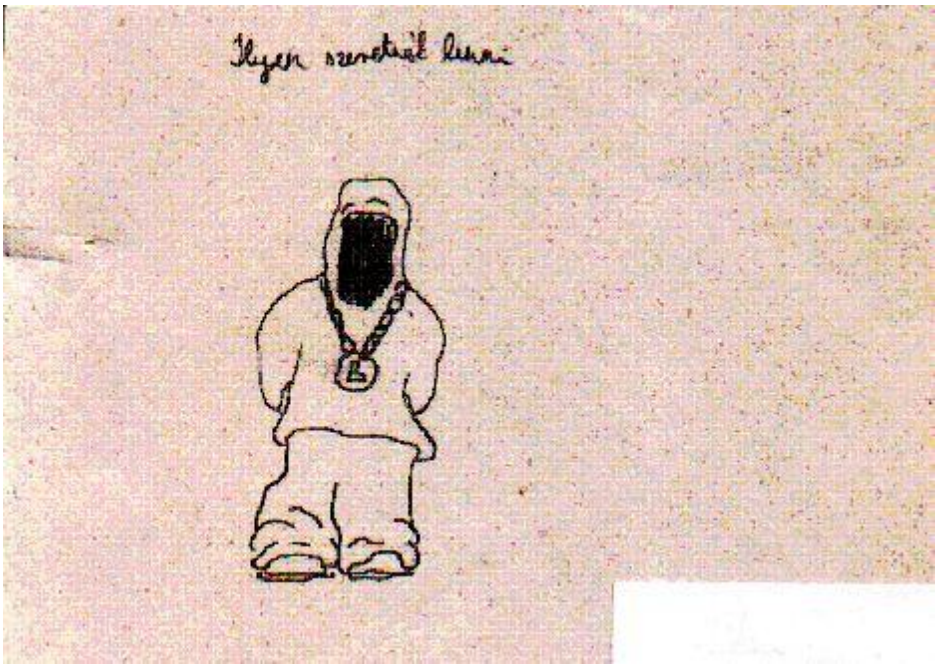

Kép 06

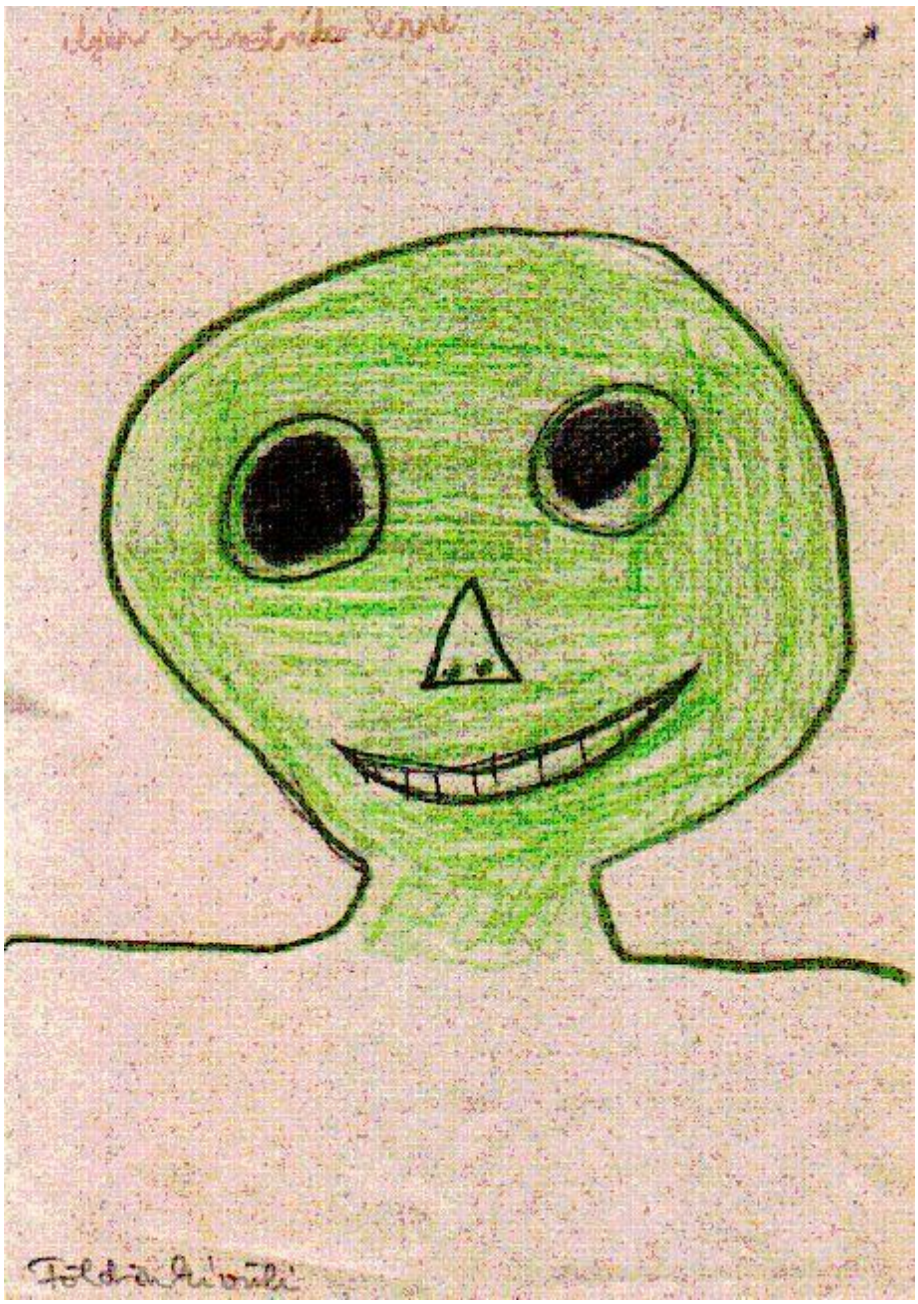

Kép 07

Kép 08

Kép 09

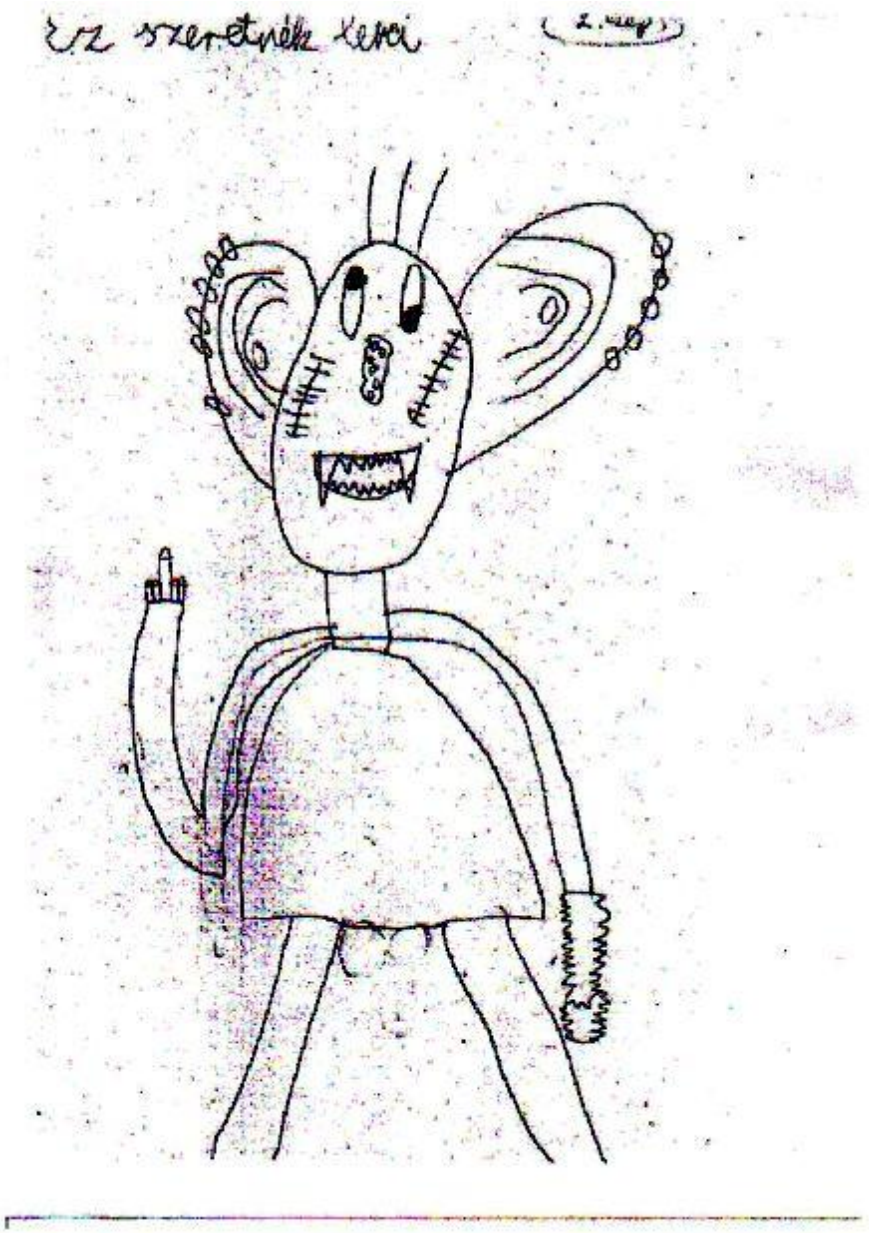

Kép 10

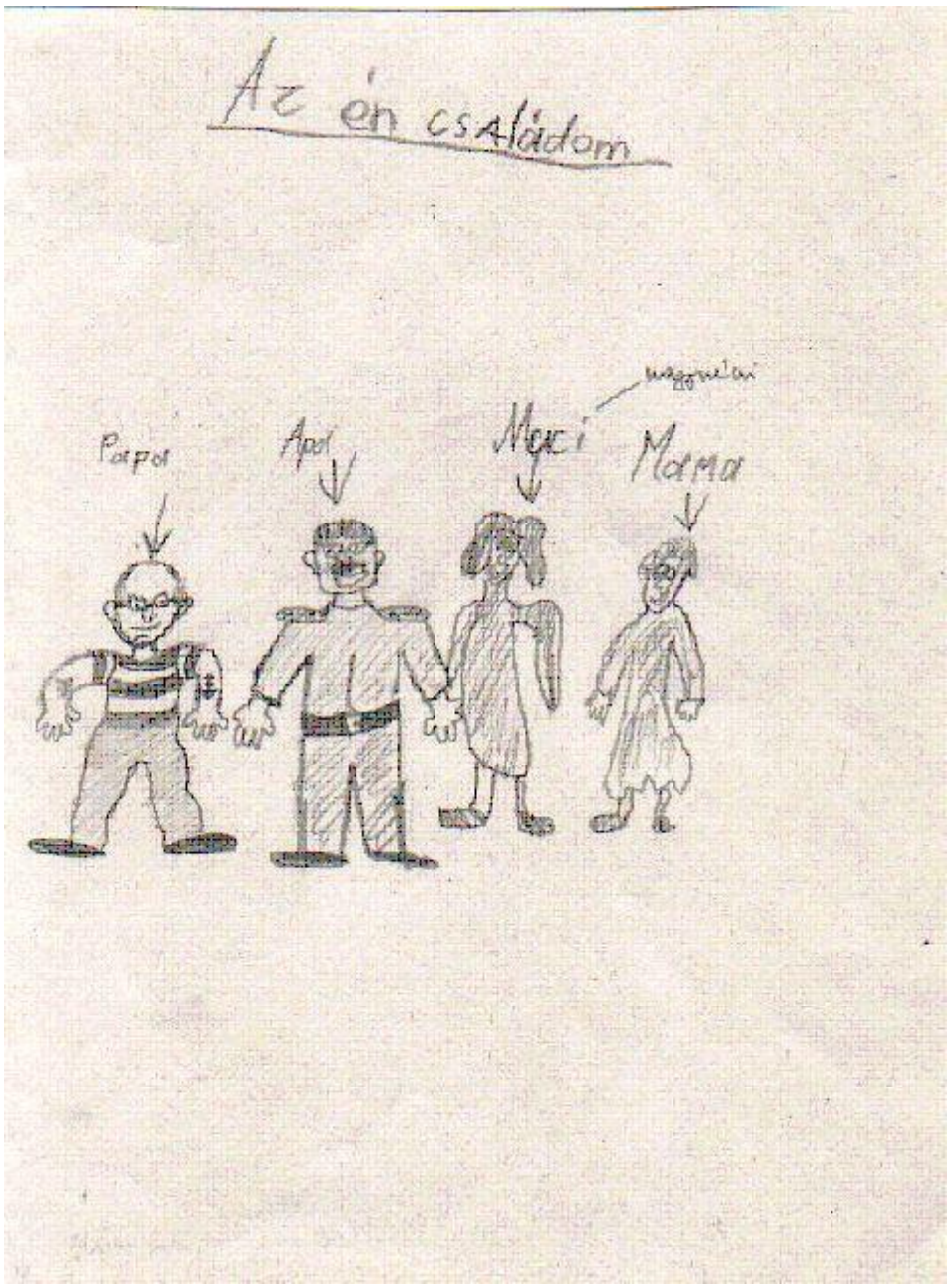

Kép 11

Kép 12

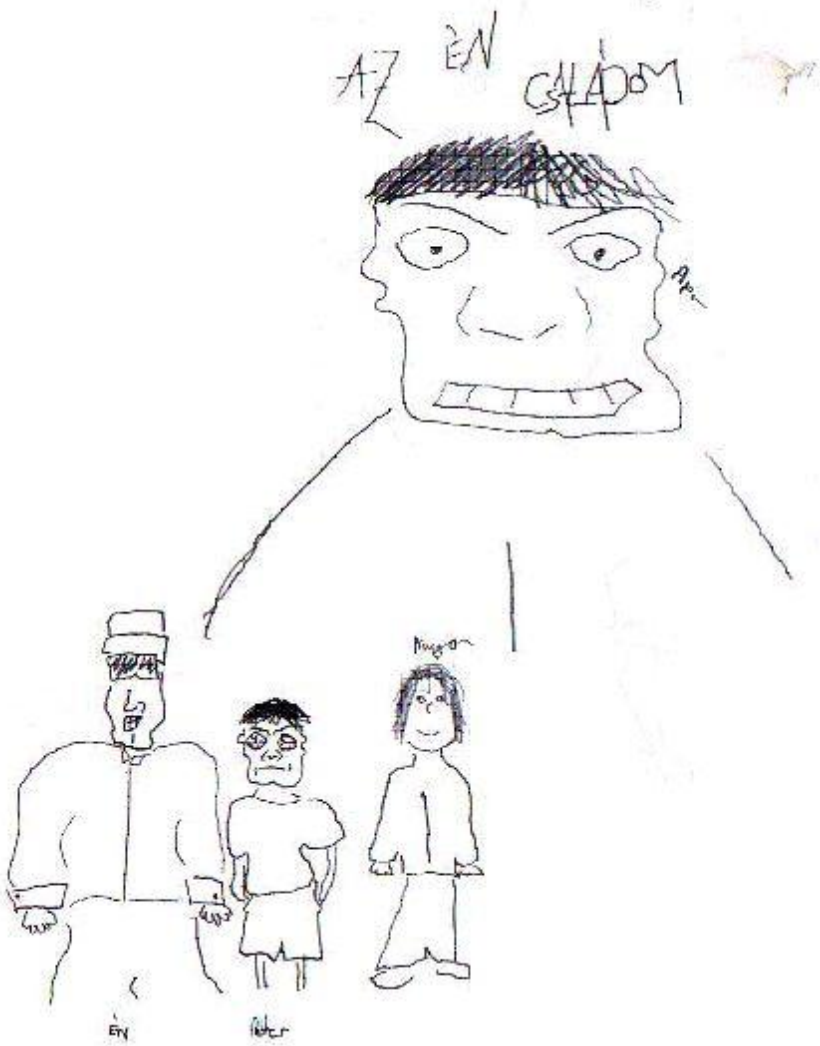

2008. jún. 3.

Kép 13

Kép 14

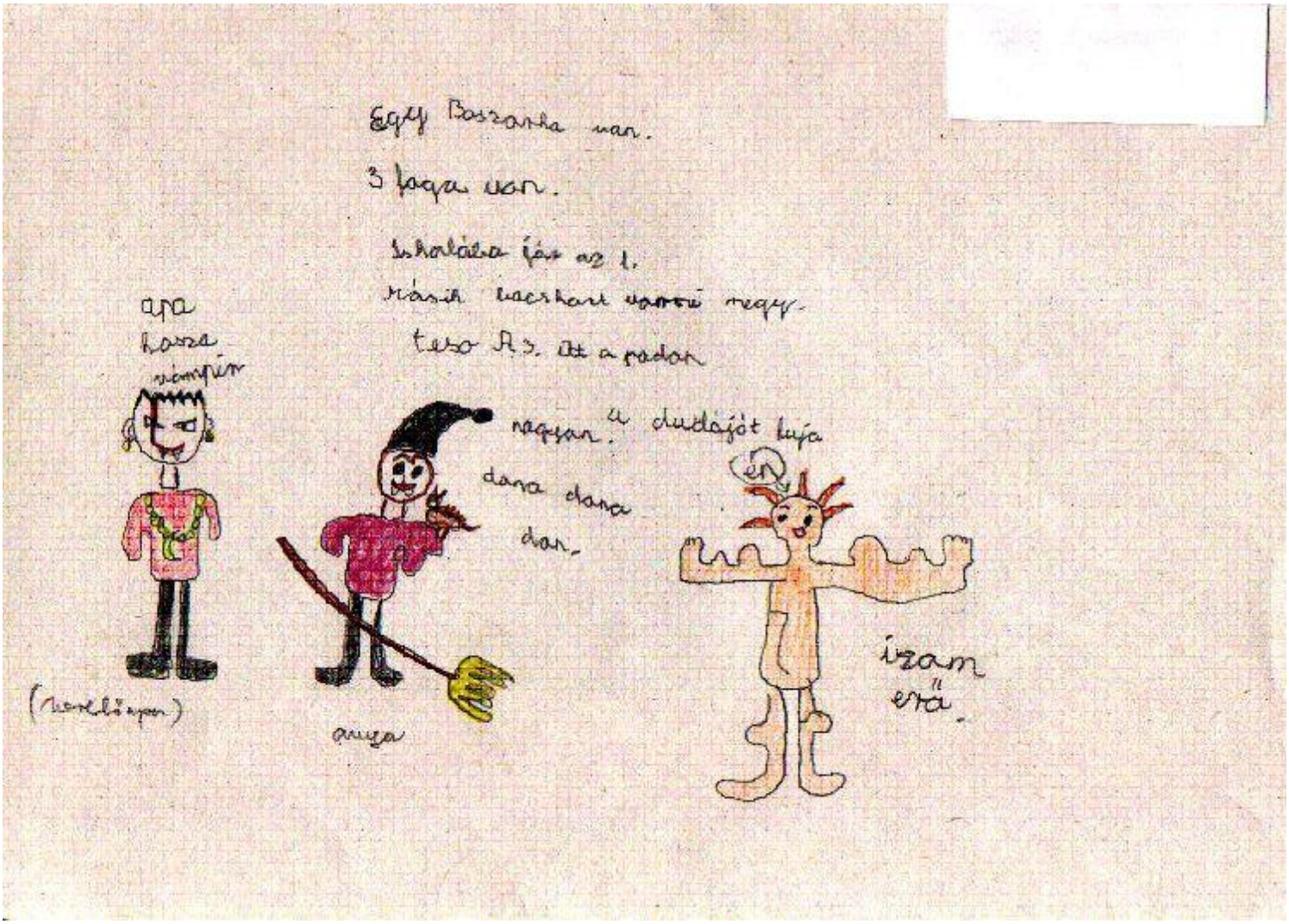
Egy Boszorka van.
3 faga van.
Iskolába jár az 1.
Másik bacskart vonni negy.
teso A3. itt a padon
apa
hasza
vámpír
(verebben)
nagyan.
a dudájót fuja
dana dana
dan.
anya
ér
izam
erő.

Kép 15

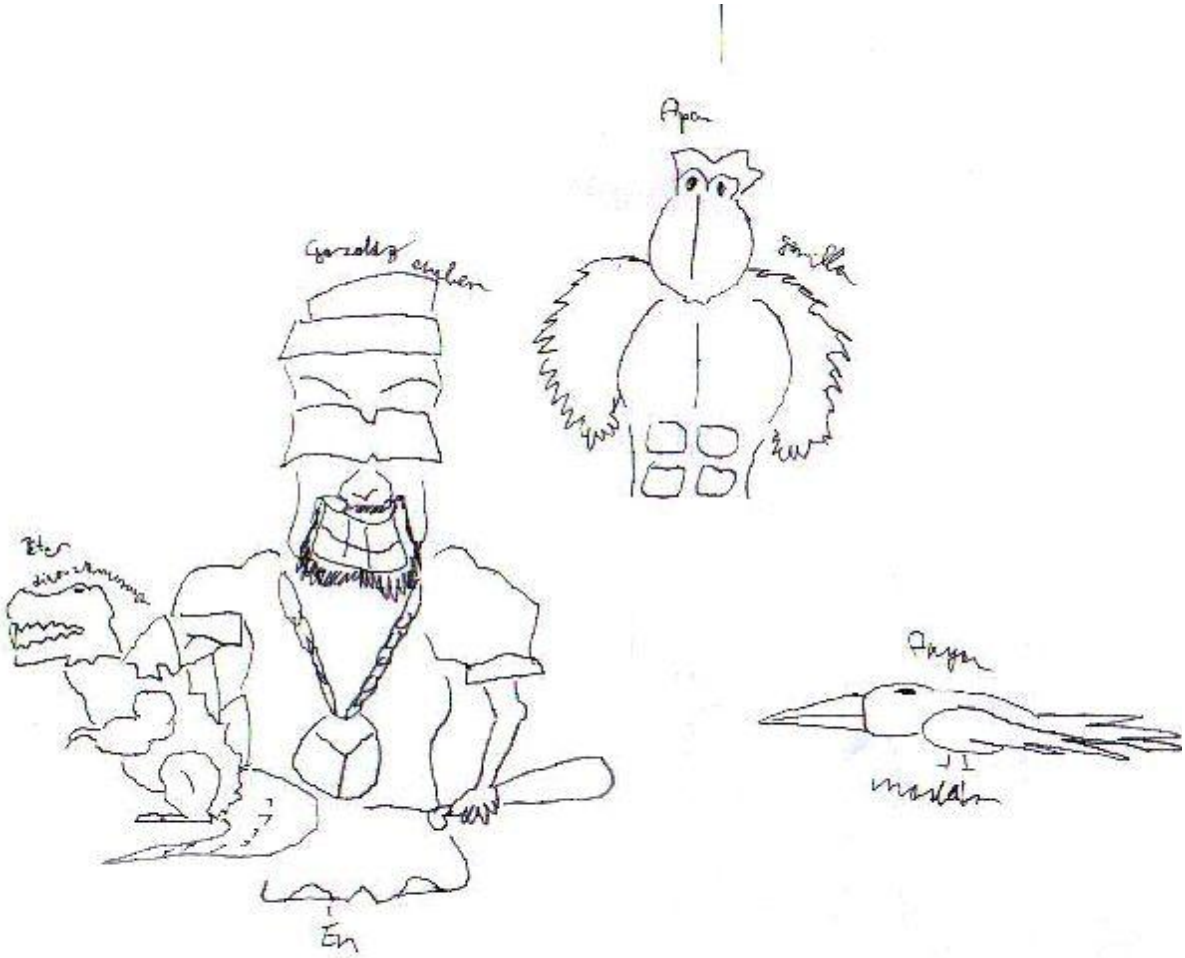

Kép 16

Kép 17

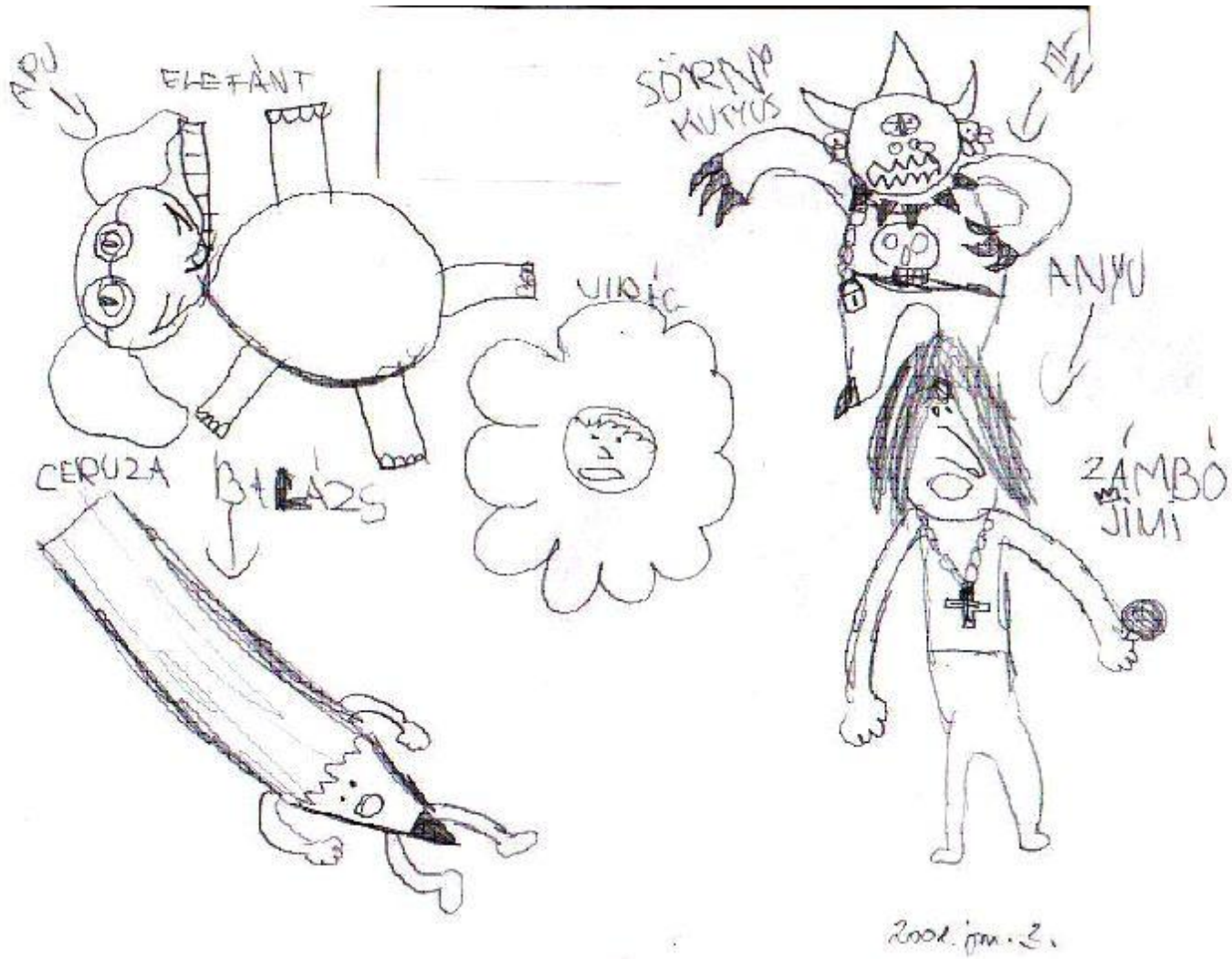
APU
ELEFÁNT
SÖRNYÖ KUTYUS
ÉN
VIRÁG
ANYU
CERUZA
BALÁZS
ZÁMBÓ JIMI
2001. jan. 2.

Kép 18

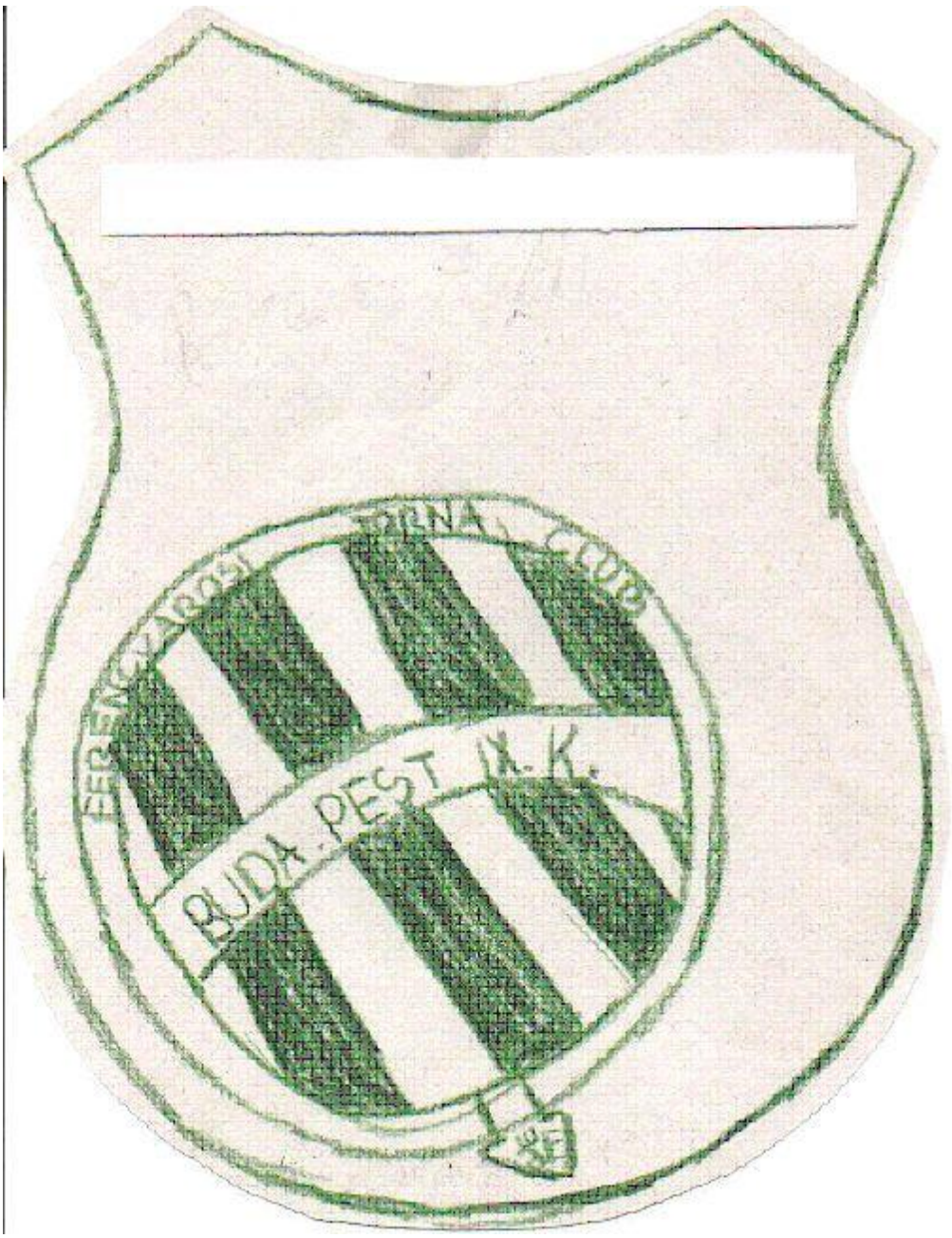

Kép 19

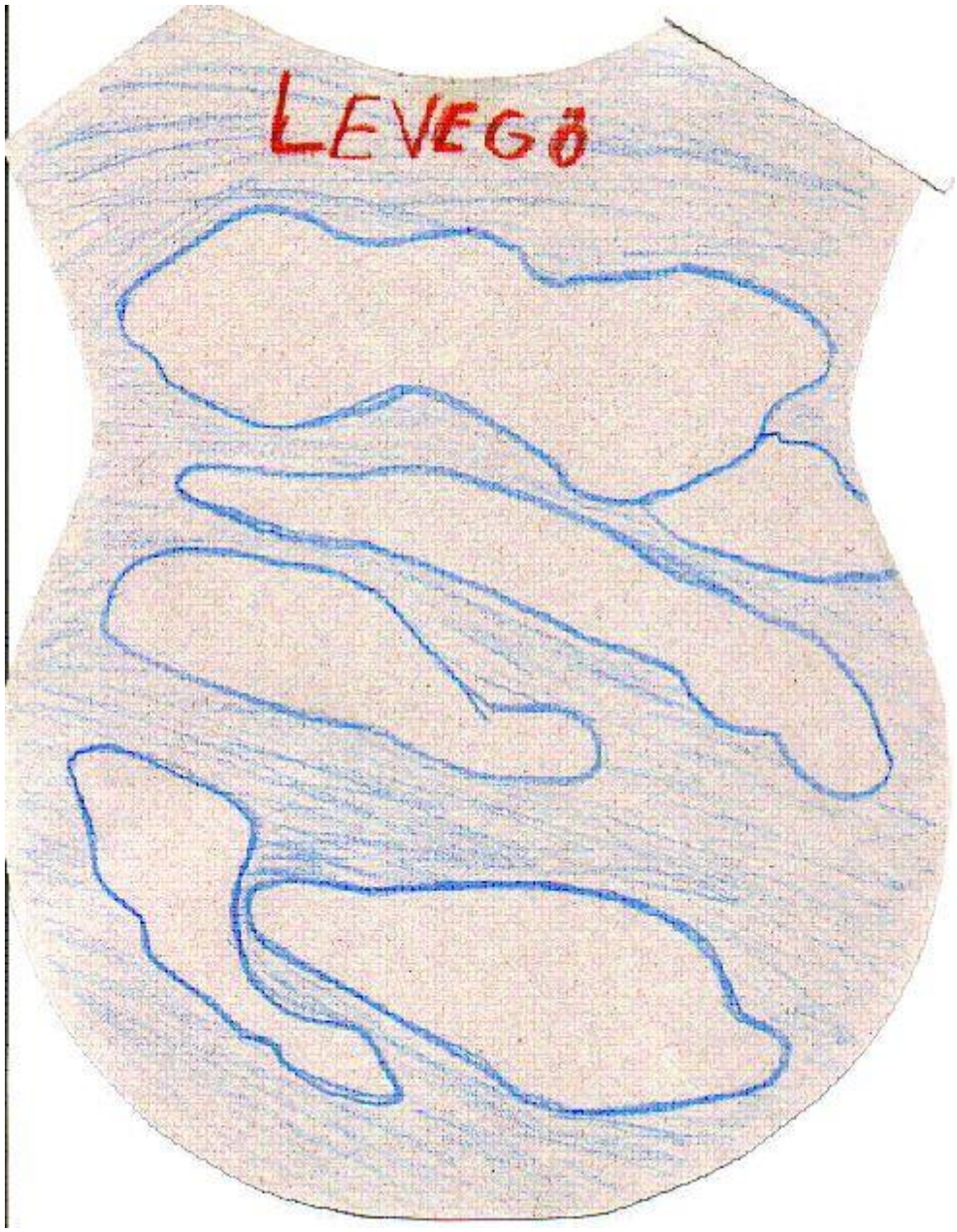

Kép 20

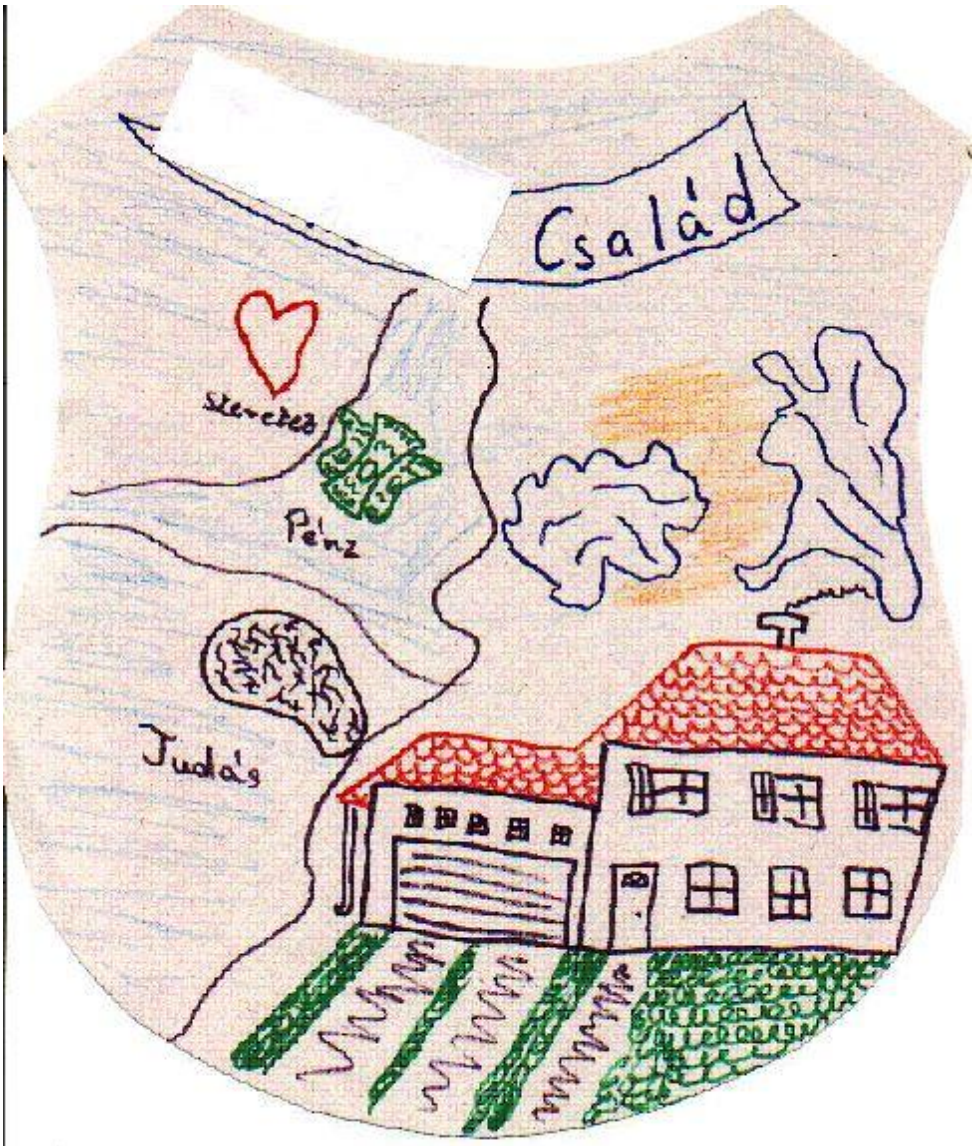

Kép 21

Kép 22

Kép 23

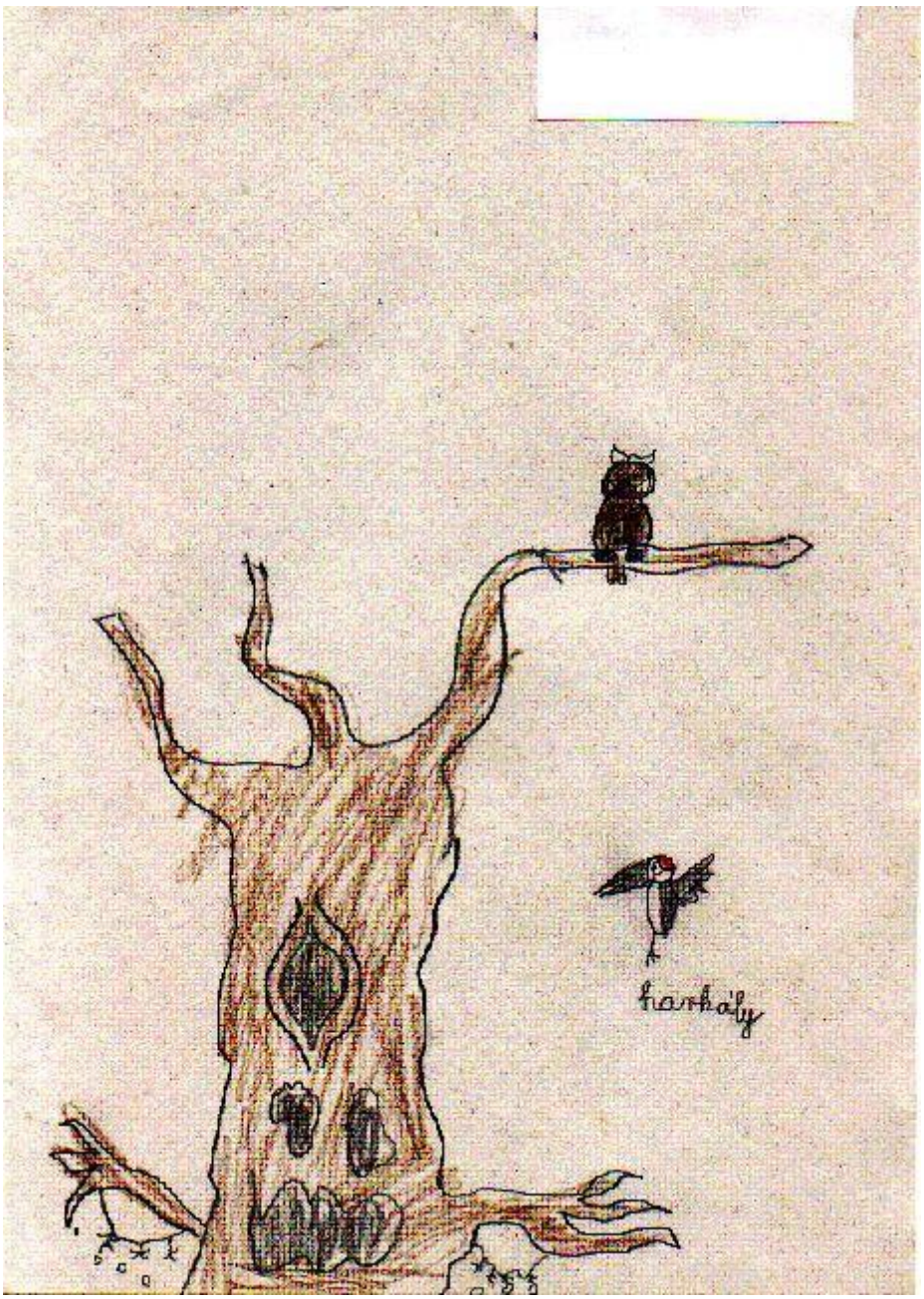

Kép 24

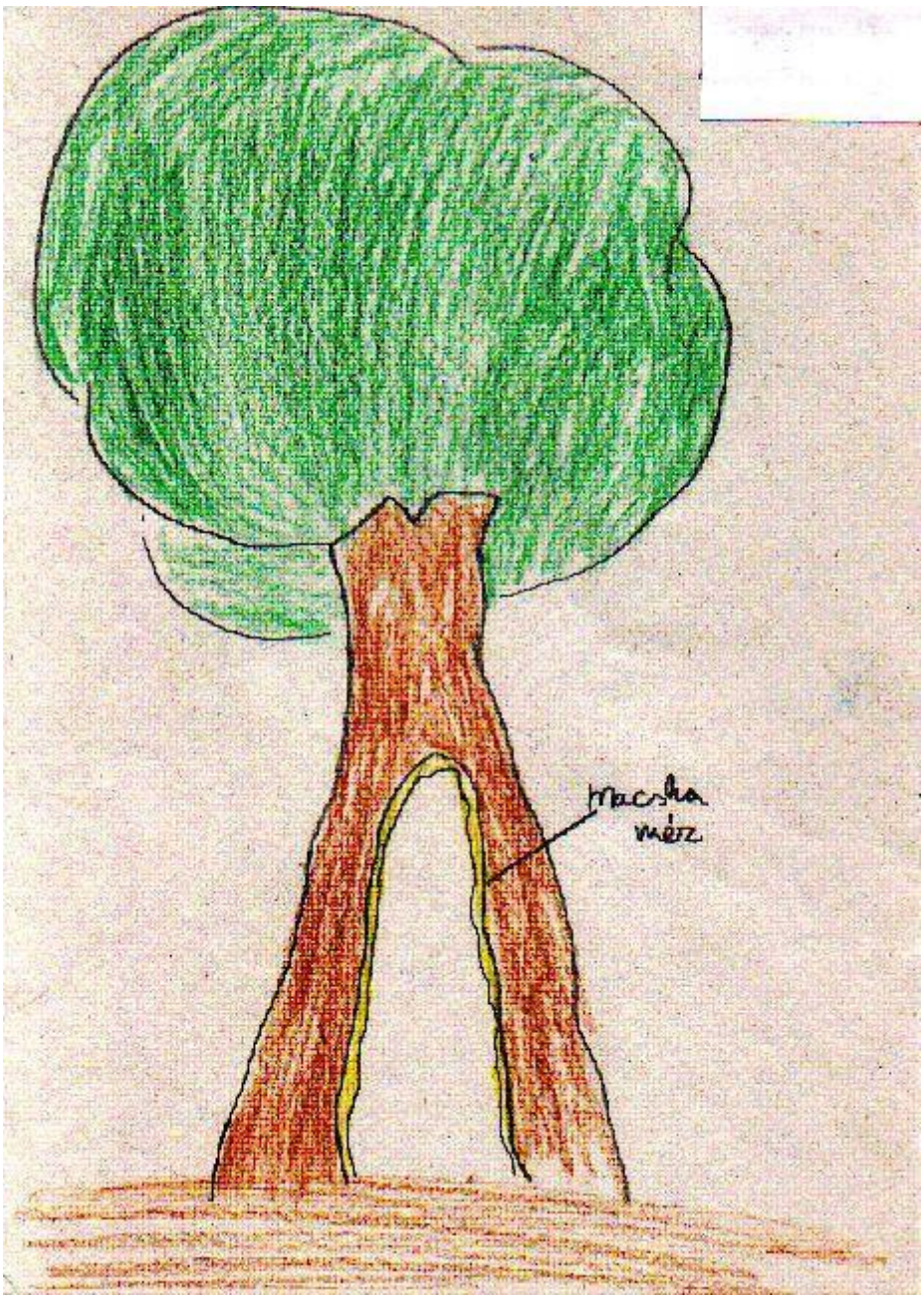

Kép 25

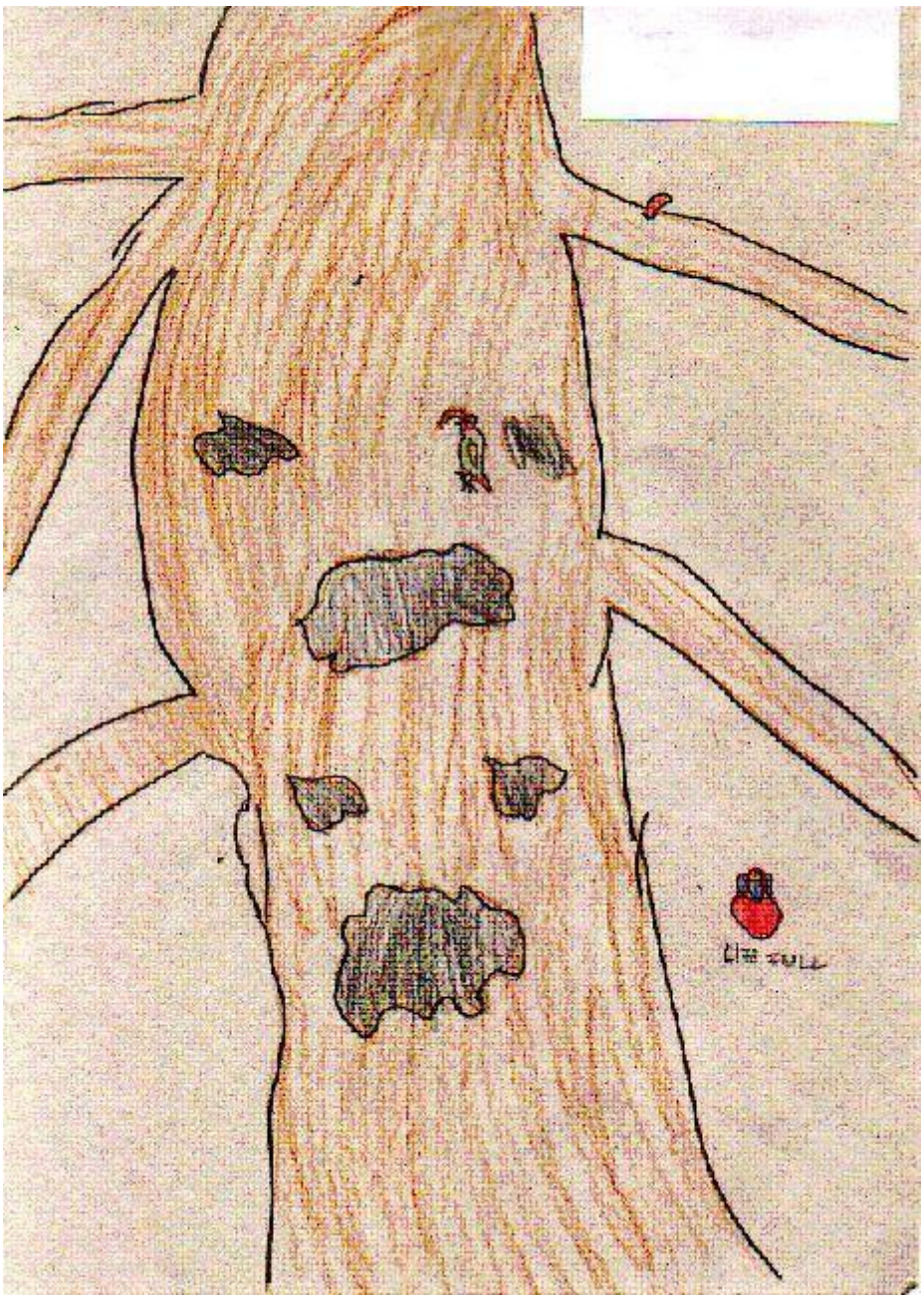

Kép 26